

BO‘LG‘USI PEDAGOGLARNING KASBIY KOMPITENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING IJTIMOIIY PSIXOLOGIK JIHLARI.

**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi
mudiri p.f.d.Professor Sh. H. Abdullayeva
ADU tayanch doktoranti, ADPI Pedagogika va
psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi M.D.Abdulmadjidova**

Annotatsiya: Bo‘lajak o‘qituvchilarni zamonaviy kishilik jamiyati oldida turgan eng muhim muammolardan biri – ta’lim-tarbiya jarayonini modernizatsiya qilishga oid istiqbolli yo‘nalishi bo‘lgan pedagogik kompetentlik shakllanishidir. Bo‘lg‘usi o‘qituvchilarni kasbiy kompetensiyasini shakllantirish dolzarbli va kritik ahamiyatga ega. Ular o‘quvchilarni o‘rganish, rivojlantirish, va o‘zlashtirishda muhim rol o‘ynaydilar. Bo‘lg‘usi o‘qituvchilar kasbiy kompetensiyani shakllantirishdagi yirik rolni o‘ynaydilar va ta’lim-tarbiyaviy tizimning rivojlanishida kritik muhitlardan birini tashkil etadilar. Raqobatbardosh va sodda faoliyat, o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun sodda va samarali ta’limning yaratilishiga imkon beradi. Demak, jamiyatdagi barcha yangilanishlarni uyg‘unlashtirish uchun shaxsiy yetuklik bilan birga kasbiy kompetentlik ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Kasbiy kompetentlik, ijtimoiylashuv, moslashish, kasbiy o‘zini-o‘zi angash, shaxslararo munosabat, situatsion ta’lim, individualizatsiya, kasbiy yetuklik.

Bugungi kunda har bir jamiyatning yuksalib ravnaq topishi o‘sha davlatning har sohada muvaffaqiyati avvalo yosh avlodga berilayotgan ta’lim-tarbiyaning ahamiyati beqiyos. Yosh avlodni turli kasblarni tanlashi va ana o‘sha kasblarda kelgusida muvaffaqiyatga erishishi omillarini tahlil qilar ekanmiz birinchi navbatda kasbiy tanlovi uning qiziqish, moyilliklari, ichki va tashqi motivlar uyg‘unligida amalga oshirilmog‘i lozimdir. Bu unda bevosita kelgusidagi “kasbiy kompetentlik”ning shakllanishi va takomillashishiga asos bo‘ladi. Respublikamizda Malakali pedagog kadrlar tayyorlash hamda o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalarini shunday kadrlar bilan ta’minlash tizimini yanada takomillashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratilib turli qaror va loyihalar amalga oshirilmoqda. Bunga misol qilib O‘zbekiston respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev 21.06. 2022-yildagi PQ-289-qarorini oladigan bo‘lsak Ushbu qarorda - “Pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta’lim muassasalarini tizimli rivojlantirish va ularda boshqaruv faoliyatini takomillashtirish, ilg‘or xorijiy tajribalarni joriy qilgan holda zamonaviy ta’lim dasturlarini ishlab chiqish, yuqori malakali professional kadrlar tayyorlashni yangi bosqichga ko‘tarish, shuningdek, pedagogika sohasida ta’lim, ilm-fan va amaliyot uyg‘unligini ta’minlash maqsadida”[1.1b.] amaliy va nazariy chora tadbirlarini amalga oshirishni muhim jihatlarni belgilab berdi.

Har bir jamiyatda mavjud u yoki bu ish yoki xizmat o‘rnini egallab turgan har bir mutaxassisning u egallab turgan o‘ringa qay darajada mos ekanligi ana shu xizmat egasiga qo‘yildigan talablarga qay darajada javob berishi bilan belgilanadi. Ayni shu ish o‘rni bilan bilan shu ish o‘rniga talabgor nomzod o‘rtasidagi munosiblik darajasini jahonning turli davlatlarida, turli olimlar tomonidan izlanishlar natijasida kasbiy kompetensiyalarni tadqiq qilish va amalda qo‘llash uchun bir qancha kompetensiyalar paydo bo‘ladi.

“Kompetentlik tushunchasi” – ta’limga psixologik izlanishlar orqali kirib kelgan. Shuning uchun ham u mutaxassisning kutilmagan hollarda, vaziyatlard o‘zini qanday tuta olishi, uning shaxslararo muloqoti, raqiblar bilan munosabatlarda o‘zgacha yondoshuv, noaniq bo‘lgan topshiriq va vazifalrni mustaqil kreativ yondashuv asosida bajara olish, ziddiyatlarga boy bo‘lgan vaziyatlarda turli zddiyatli malumotlardan foydalanishda izchil

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

rivojlanib boradigan va murakkab bo’lgan vaziyatlarda qay tarzda harakat qilish rejasiga ega bo’lishni anglatadi.

Demak “Kompetensiya” tushunchasiga alohida ahamiyat qaratadigan bo’lsak, kompetensiya - shaxsning biror-bir sohadan xabardorlik, uning shu sohani bilish darajasi tushuniladi. Kasbiy kompetensiya asosan aniq bir nazariy bilimlar majmuasi emas balki har bir kasb egasi uchun ayni o’z kasbi doirasida kasbiy bilimlarni o’zlashtirishi natijasida integrative yondashuv asosida toplangan bilimlar va harakatlarni o’zlashtirilishini nazarda tutadi.

Kasbiy kompetentlik bir qator fanlar jumladan: pedagogika nazariyasi va tarixi, pedagogik konfliktologiya, neyropedagogika, pedagogik imidjologiya, innovasion pedagogik texnologiyalar, yosh davrlar psixologiyasi, ijtimoiy pedagogika, pedagogik aksiologiya, pedagogik psixologiya fanlari bilan o’zaro aloqada shakllanadi. Bugungi globallashuv va axborot asri extiyojidan kelib chiqib o’qituvchilardan ta’lim-tarbiya jarayonlarida o’zgacha imij orqali dars o’tish jarayonida axborot texnologiyalridan foydalangan xolda ta’lim-tarbiya samaradorligini oshirishga ahamiyat berishi lozim. Bo’lg’usi pedagog o’z hayotida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o’z o’rnini egallashi, duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o’z sohasi, kasbi bo’yicha raqobatbardosh bo’lishini ta’minlashda asosan pedagog kadrlar salohiyati hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Bo’lajak pedagoglarda kasbiy kompetentsiyani shakllantirish nazariy va amaliy ahamiyatga ega hisoblanadi:

Nazariy ahamiyati: Ta’lim nazariyasiga hissa qo’shish: Ta’limning nazariy asoslarini, o’qitish usullarini va o’qitish tamoyillarini tushunish bo’lajak o’qituvchilarga o’z amaliyoti uchun mustahkam nazariy asos yaratishga yordam beradi. Bu bilim ularga ta’lim tushunchalarini tanqidiy tahlil qilish va ta’lim nazariyasining rivojlanishiga hissa qo’shish imkonini beradi.

Pedagogik amaliyotni axborotlashtirish: Nazariy bilimlar pedagoglarga o’qitishning samarali strategiyalari, o’qitishni loyihalash tamoyillari va baholash usullari haqida tushuncha beradi. Nazariy tushunchalarni amaliyotda qo’llash orqali o’qituvchilar o’quvchilarning o’sishi va rivojlanishini qo’llab-quvvatlovchi qiziqarli ta’lim muhitini yaratishi mumkin.

Shaxsiy kasbiy rivojlanishda bo’lish: Kuchli nazariy asos yaratish bo’lajak pedagoglarga umrbod ta’lim olish va kasbiy o’sish bilan shug’ullanish imkoniyatini beradi. Ta’lim nazariyalari va tadqiqot natijalari haqidagi bilimlarini doimiy ravishda yangilab turish o’qituvchilarga o’zgaruvchan ta’lim landshaftlariga moslashish va vaqt o’tishi bilan o’qitish amaliyotini yaxshilash imkonini beradi.

Amaliy ahamiyati: O’qitish samaradorligini oshirish: Kasbiy kompetensiya bo’lajak pedagoglarni o’quvchilarni samarali jalb etish va o’rganishni osonlashtirish uchun zarur bo’lgan bilim, ko’nikma va munosabatlar bilan qurollantiradi. Pedagogik nazariya va strategiyalarni sinfda qo’llash orqali o’qituvchilar o’quvchilarning muvaffaqiyati va muvaffaqiyatiga yordam beradigan mazmunli o’rganish tajribasini yaratishi mumkin.

Talabalarining ta’lim natijalarini rag’batlantirish: Vakolatli pedagoglar o’z talabalarining turli ehtiyojlarini qondirish va ularning akademik, ijtimoiy va hissiy rivojlanishini qo’llab-quvvatlash uchun yetarli bilmga ega bo’lishi. Dalillarga asoslangan o’qitish amaliyoti va ta’lim tadbirlarini qo’llash orqali o’qituvchilar talabalarining ta’lim natijalarini oshirishi va ijobiy o’quv muhitini yaratishi mumkin. Ta’lim muammolarini hal qilish: Kasbiy kompetentsiya bo’lajak pedagoglarga madaniy xilma-xillik, inklyuziv ta’lim va texnologik integratsiya kabi murakkab ta’lim muammolarini hal qilish imkonini beradi. O’qituvchilar o’zlarining nazariy bilimlari va amaliy ko’nikmalariga tayanib, ushbu

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

muammolarni samarali hal qilishlari va barcha o‘quvchilar uchun sifatli ta’lim olishning teng huquqliligini ta’minlashlari mumkin.

Bo‘lajak pedagoglarda kasbiy kompetentsiyaning rivojlanishiga turli xil ijtimoiy xususiyatlar ta’sir qiladi:

1. Hamkorlikdagi o‘quv muhiti: Bo‘lajak pedagoglar mashg‘ulotlar davomida ko‘pincha hamkorlikdagi o‘quv muhitida qatnashadilar. Tengdoshlar bilan hamkorlikda ishlash ularga tajriba almashish, fikr almashish va bir-birining nuqtai nazaridan o‘rganish imkonini beradi, ijtimoiy o‘zaro ta’sir orqali kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishga yordam beradi.

2. Ustoz shogird ishlarning ahamiyati o‘qitish tajribalari bo‘lajak pedagoglarga tajribali o‘qituvchilar tomonidan yo‘l-yo‘riq va yordam beradi. Ustoz shogird ishlarida ustoz qimmatli fikr-mulohazalarni taklif qiladilar, amaliy tushunchalar bilan o‘rtoqlashadilar va yangi o‘qituvchilarning kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirishga hissa qo‘shadigan samarali o‘qitish amaliyotini modellashtiradilar.

3. Xalqaro va respublika miqyosida ilmiy anjumanlarda ishtirok etish: Onlayn va oflayn rejimda xalqaro va respublika miqyosida ilmiy anjumanlarda ishtirok etish bo‘lajak pedagoglarga hamkasblari bilan bog‘lanish, resurslardan foydalanish hamda ta’lim sohasidagi yangi tendensiyalar va ilg‘or tajribalardan xabardor bo‘lish imkonini beradi. Bu esa doimiy o‘rganish, hamkorlik va kasbiy o‘sish uchun imkoniyatlar yaratadi.

4. Amaliy tajribalar va amaliy mashg‘ulotlar: amaliy tajribalari va amaliy mashg‘ulotlar bo‘lajak pedagoglarga nazariy bilimlarni real ta’lim sharoitlarida qo‘llash imkoniyatini beradi. Amaliyot o‘qituvchilar bilan birga ishlash va o‘quvchilar, oilalar va jamoalar bilan muloqot qilish ularga amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish, o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlash hamda o‘qitish va o‘rganishning ijtimoiy mazmunini tushunishga yordam beradi.

Madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy xilma-xillik: Bo‘lajak pedagoglar o‘qish davomida turli xil talabalar populyatsiyasiga duch keladilar, bu ta’lim muassasalarida mavjud bo‘lgan ko‘p madaniyatli va ijtimoiy-iqtisodiy xilma-xillikni aks ettiradi. Turli nuqtai nazarlar, kelib chiqishi va tajribalari bilan tanishish ularni bugungi kunning xilma-xil sinflarida professional kompetentsiyaning muhim jihatlari bo‘lgan madaniy kompetentsiya, empatiya va inklyuziv o‘qitish amaliyotini rivojlantirishga undaydi.

6. Kasbiy standartlar va umidlar: Ijtimoiy jihatdan tuzilgan kasbiy standartlar va umidlar kelajakdagi pedagoglarda kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishni shakllantiradi. Ta’lim tashkilotlari, nazorat qiluvchi organlar va kasb-hunar birlashmalari tomonidan o‘rnatilgan ushbu standartlar samarali o‘qituvchilik amaliyoti uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarni belgilaydi va malaka oshirish uchun mezonlarni beradi.

Demak, bo‘lajak pedagoglarda kasbiy kompetentsiyani shakllantirish ham nazariy yuksalish, ham ta’lim sohasida amaliy qo‘llash uchun zarurdir. Nazariy tushunchalarni amaliy ko‘nikmalar bilan birlashtirib, o‘qituvchilar o‘quvchilarning ta’lim natijalariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadigan va ta’limning kengroq maqsadlariga hissa qo‘shadigan boyitilgan ta’lim tajribasini yaratishi mumkin.

Umuman olganda, bo‘lg‘usi pedagoglarda kasbiy kompetentsiyani rivojlantirish ta’lim hamjamiyatidagi ijtimoiy o‘zaro ta’sirlar, tajribalar va kontekstlar bilan chambarchas bog‘liq. Tengdoshlar, murabbiylar, jamoalar va turli xil talabalar guruhlari bilan muloqot qilish orqali bo‘lajak pedagoglar bugungi dinamik va o‘zaro bog‘liq dunyoda muvaffaqiyatli o‘qitish amaliyoti uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarni rivojlantirishlari mumkin.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev 21.06. 2022-yildagi PQ-289-qarori

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

1. Sayidaxmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – T.: Moliya, 2003.
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi.: Nasaf, 2000.y
3. Innovatsion ta’lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To’raev A.B. – T.: “Sano standart” nashriëti, 2015.
4. Yo’ldoshev J.G’, Usmonov S. Ilg’or pedagogik texnologiyalar. – T.: O’qituvchi, 2004.
5. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o’qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi // Uzluksiz ta’lim j. – T.: 2006
6. Ziyomhammadov, B., & Abdullayeva, S. (2006). Pedagogy. Study guide. Tashkent, 40.
7. Abdullaeva, S. H. (2014). Shaping to emotional stability future teachers of the professional education. *European Journal of Natural History*, (4), 23-24.
8. Khamidovna, A. S. The Role of a Psychologist in Creating a Learning Environment in Higher Education Institutions.
9. Абдуллаева, Ш. Х. (2021). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СТРЕССА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ: Абдуллаева Шоира Хамидовна Ташкентский государственный университет Востоковедения, заведующий кафедрой педагогики и психологии, доктор психологических наук, доцент. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал,
10. Khamidovna, A. S. (2018). The Study of the Emotional Stability of Secondary School Teachers—as a Component of Professional Competence. *Archive*, 75.
11. Абдуллаева, Ш. Х. (2016). КОММУНИКАТИВНЫЕ УМЕНИЯ КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПЕДАГОГА. *NovaInfo. Ru*, 3(54), 304-306
12. Sattarova, I. M., & Abdulmadjidova, M. (2021). Ta’lim Jarayoni Samaradorligini Oshirishda O ‘Yinli Texnologiyalardan Foydalanish Pedagogik Zaruriyat Sifatida. *TA’LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 5-9.
13. Sattarova, I. M., & Abdulmadjidova, M. (2021). Zamonaviy ilm-fan va ularning jamiyat taraqqiyotidagi o ‘rni. *Science and Education*, 2(12), 609-616.
14. Sattarova, I. M. (2020). THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF ACQUAINTANCE ACTIVITY IN THE UPBRINGING OF INTELLECTUAL ABILITY YOUTH. *Theoretical & Applied Science*, (1), 258-261.